

Simona Pipko „Balti tuuled“ ja USA suursaadik Eestis Roman Pipko

Simona Pipko. Baltic Winds. Testimony of a Soviet Attorney.
Xlibris 2002, 578 lk.

PEEP PILLAK

Roman Pipkoga puutus nende ridade autor väga põgusalt kokku õpingute ajal Tartu ülikoolis, tema õppis õigusteadust, mina ajalugu. Roman oli üliõpilaskonnas üsna tuntud ja tema emigreerumine 1980. aastal oli sündmus, millest räägiti. Aastaid hiljem kohtasin Romani Genfis konverentsil, kus arutati varastatud ja kadunud kultuuriväärtuste seaduslikele omanikele tagastamise õiguslikke küsimusi. Tema esindas juristina ühte New Yorgi firmat ja mina ühte Eesti Vabariigi valitsuskomisjoni. Vahetasime visiitkaarte, vestlesime konverentsil üles kerkinud teemadel ja meenutasime ka ülikooliaega Tartus. Mõned aastad hiljem sattus mulle ette tema ema Simona Pipko USA-s välja antud mälestusteraamat „Balti tuuled. Nõukogude advokaadi tunnistus“, mille suure huviga läbi lugesin.¹ Kuuldes, et president Donald Trump on määranud Roman Pipko USA suursaadikuks Eestis (8. oktoobril 2025 kinnitas senat ta ametisse ja 26. novembril andis ta president Alar Karisele üle oma volikirja), otsisin raamatu uuesti välja, et oma mälu värskendada ja loetut teistegagi jagada.

Romani ema Simona Pipko (neiuna Karakoz) sündis arsti perekonnas Moskvast, kasvas üles aga Leningradis, kus asus ka ülikoolis õigusteadust õppima. Juba esimesel kursusel kohtus Simona viimasel kursusel õppiva kena noormehe Garrikuga, kellega tekkis tõsine vastastikune kiindumus ja peagi nad abiellusid. Noormees oli Leningradi õppima tulnud Tallinnast, kuhu ta pärast lõpetamist tööle asus ja sinna sai suunamise ka Simona. 1950. aastate keskpaiga Tallinn oma keskaegse vanalinna ja erilise, veel tuntava eestiaegse atmosfääriga mõjus noorele naisele sümpaatselt ja ta kiindus Eestisse. Abikaasad töötasid mõlemad advokaatidena ja saavutasid ametialase tunnustuse, sündisid lapsed – kõigepealt tütar Katja ja 10. juulil 1960 poeg Roman. Peagi võis noor perekond mehe vanemate eestiaegsest korterist kolida omaette elama. Mälestusteraamat algab romantilises, kuid igati tavapärases võtmes.

Peep Pillak, MA, ajaloolane, muinsuskaitaja ja arhivaar, Hiiu-Maleva 1, Tallinn 11618, peep.pillak@gmail.com

¹ Simona Pipko on hiljem välja andnud mitmeid teisi raamatuid, mis käsitlevad nii Venemaad kui ka USA sisepoliitikat: <https://www.simonapipko.com/> (10.10.2025).

Meeleolukad pildid Tallinna eluolust vahelduvad tööalaste probleemide ja idüllilise perekonnaelu kirjeldusega – toiduvalmistamise stseenid koduköögis panevad lugejalgi suu vett jooksuma.

Kõik oli Simona peres ja tuttavategi ringis justkui hästi, kuid ometigi hakkas teda närima mingi kahtluseus: Nõukogude õigussüsteem polnud kaugeltki kõige õiglasem maailmas, vaid pigem vastupidi – seda kinnitasid kohtuprotsessid, kus advokaadi roll oli piiratud; süüdimõistetavad sattusid kinnipidamisasutustes ebainimlikesse tingimustesse; elu väljaspool vanglatki ei tähendanud kaugeltki vabadust; Eestis toimus jõhker sovetiseerimine ja russifitseerimine; inimesed elasid lootusetus olukorras, kus alkoholism oli nii tagajärjeks kui ka põhjuseks; kannatasid nii eestlased kui ka siia saabunud migrandid; inimestel puudus otsustusvabadus iseenda saatuse üle, igasugune initsiatiiv oli karistatav; kogu elukorraldus allus kommunistlikule parteile ja selle juhtimisel tegutsevale repressiivaparaadile, kommunistlik nomenklatuur oli võrdsetest ikka ja kõiges võrdsem; valitses parteisisene ringkäendus; lokkas korruptsioon ja altkäemaksu võtmine-andmine; Stalin oli küll surnud ja hukkagi mõistetud, kuid stalinism polnud kaugeltki kadunud.

Autoril ja tema abikaasal oli õhtuti tavaks kodus koos arutada teineteise käsilolevaid kohtuasju. Muidugi räägiti pereringis ka kirjandusest, muusikast, laste kooliasjust ja igapäevasest eluolust. Üha enam hakkasid aga üles kerkima ülalpool loetletud teemad, mis Simonat vaebasid. Ta püüdis paljudele küsimustele selgust leida vestlustes abikaasaga, kuid peagi mõistis, et teda armastav abikaasa ja tema laste hea isa osutus tõsiuskeks kommunistiks, keda ehmatasid naise väljaõeldud mõtted Nõukogude tegelikkuse inimvaenulikkuse kohta. Seni nii üksmeelsena tundunud pereelus tekkisid mõrad.

Simona võttis vastu otsuse koos lastega Nõukogude Liidust emigreeruda. Garrik oli sellisest otsusest rabatud ja püüdis neid ümber veenda. Roman vastas isale: „Ma ei taha sinuga vaielda, isa. Tahan lihtsalt öelda ühe väikese detaili minu õpingutest õigusteaduskonnas. Sul on õigus, et ma olen ainukene juut oma kursusel ja ma olen ainuke, keda ei ole kutsutud KGB-sse ja kellele ei ole tehtud koostööettepanekut. Usu mind, sellises õhustikus ei tunne ma ennast just eriti meeldivalt [minu tõlge – P. P.]“ (lk 263). Järgnes lahutus ja Simona ning Roman Pipko andsid sisse emigreerumise taotluse, Leningradis elav Katja tegi seda mõne aja pärast. Roman oli küll koolis inglise keelt süvendatult õppinud, kuid keeleoskuse täiendamiseks otsustati võtta dissidendist eraõpetaja Mart Kukk (arvatavasti fiktiivne või pseudonüümne isik), kes oli omandanud vangilaagris hea inglise keele oskuse seal viibinud allatulistatud ja vangivõetud Ameerika pilootidelt.

Vajalike paberite korda ajamine võttis kaheksa kuud ja seikluslik lahkumine toimus augustis 1980 läbi Bresti esialgu Viini ning sealt edasi Rooma. Oldi vabade inimestena vabas maailmas! Pärast rohkem kui pooleaastast tervislikel põhjustel sunnitud viibimist Roomas jõuti lõpuks juunis 1981 New Yorki, mis oli algusest peale olnud eesmärgiks. Uue elu algus võõras keskkonnas ilma kindla rahalise sissetulekuta oli keeruline. Bronxis elukoha leidnud Simona keeleõpingud kulgesid

suurte raskustega, kuid inglise keelt hästi valdav Roman sai kohe jätkata õpinguid Columbia ülikoolis ja asus elama ülikooli kampusesse. Kahe aasta pärast lõpetas ta Columbia *cum laude* ja jätkas õpinguid New Havenis Yale'i õigusteaduse instituudis (*Yale Law School*). Keele omandamisega maadlev Simona sai esialgu ühes büroos tehnilise sekretäri koha. Aeg-ajalt kohtus ta Romani õppejõududega, kes rääkisid head vene keelt ja ärgitasid tedagi oma erialaga edasi tegelema. Ühel heal päeval helistas Simonale Columbia ülikooli õigusteaduskonna külalisprofessor Saksamaalt Andrew R. Loeber² ja pakkus talle võimaluse pidada loeng oma kogemustest Nõukogude õigussüsteemis. Loeng läks hästi ning Sotsiaaluuringute Uus Kool (*New School for Social Research*) ja New Yorgi ülikool sõlmisid Simona Pipkoga lepingu loengute pidamiseks Nõukogude õigussüsteemist, kommunismist, marksismist-leninismist, stalinismist, KGB-st, olukorrast Nõukogude Liidus jne. Samuti kirjutas ta nendel teemadel artikleid mitmetele väljaannetele ning pidas ettekandeid. Selle töö käigus selgus, kui vähe teatakse Ameerikas Nõukogude tegelikkusest ja kui sini-silmsed on ameeriklased, mitte ainult üliõpilased, vaid ka sovetoloogid.

1988. aastal sõitis Simona Moskvasse, et oma silmaga näha, mida kujutab endast Gorbatšovi alustatud *perestroika* ja *glasnost*. 1991. aasta aprillis külastas ta mõne õpilasega Tallinna, Leningradi ja Moskvat. Elanud Tallinnas veerand sajandit, oli taaskohtumine linnaga emotsionaalne. Kümne aastaga ei olnud Tallinnas väliselt midagi muutunud, siinsed vanad sõbrad olid aga jagunenud kahte leeri: Eesti iseseisvuse toetajad ja vastased, kelle jaoks esimesed olid fašistid. Kiviplokkidega barrikadeeritud Toompea oli märk sellest, et siin käib võitlus iseseisvuse eest ja tehakse ajalugu. Nii kooperatiiv-restorani külastamine kui ka iseseisvust nõudva meeleavalduse nägemine olid muljetavaldavad ja lootustandvad. Leningradis selgus, et ka siin on varasemalt ühtne sugulaste ring jagunenud kahte vastasleeri: ühed kavatsesid emigreeruda Iisraeli ja teised olid sellele kindlalt vastu. Nii Leningrad kui Moskva rabasid säravast New Yorgist tulnuid halli ja morni rahvamassi, vaesuse ja viletsuse ning hooletuse ja räpasusega.

„Nõukogude maffia tuleb!“ – nii on pealkirjastatud raamatu viimane peatükk. Augustiputš näitas, et stalinism ei ole Venemaal kuhugi kadunud. Kuigi Jeltsin ja tema toetajad jäid sel korral peale, oli selge, et KGB juhitud Vene maffia tegutseb edasi nii Venemaal kui ka kogu maailmas, sealhulgas USA-s. Simona Pipko kesken-duski nüüd oma loengutes sellele. 1992. aasta presidendivalimistel polnud Simona päris rahul president Bushi aetud poliitikaga, kuid kindlasti mitte demokraadist presidendikandidaadi Bill Clintoniga, kes meenutas talle oma olekult Arvo Kaskes Eestist – mõlemad hea väljanägemisega ja maitsekalt rietatud naistemehed, enesekindlad, kuid petlikud, huvitatud vaid võimust ja rahast (arvatavasti samuti fiktiivne seltsimees Kask oli osalenud KGB erioperatsioonidel metsavendluse likvideerimisel,

² Väga tõenäoliselt on tegemist Riias sündinud baltisaksa õigusteadlase, Kieli ülikooli professori Dietrich Andrè Loeberiga (1923–2004), kes oli spetsialiseerunud Nõukogude õigusele ja on tuntud kui Molotovi-Ribbentropi pakti avalikustaja, kes esines sel teemal korduvalt ka Eestis. Vt P. Pillak. Dietrich Andrè Loeber *in memoriam*. – Tuna 2004, 2, lk 165–166.

töötas ühe ettevõtte ametiühingu esimehena). Tema kahtlused presidendikandidaadi kohta süvenesid veelgi, kui sai teada, et Clinton osales nooruses rahuliikumises – mis oli ju KGB juhitud – ja külastas Moskvat, kus elas kohalikus peres (seega pidi vähemalt üks pereliige olema KGB-st). Simona Pipko üritab jätkuvalt ameeriklasi hoiatada: Nõukogude maffia ja Nõukogude fašism ei ole maailmast kuhugi kadunud!

„Balti tuuled“ on hästi ja huvitavalt kirjutatud ning vääriks ka eesti keeles väljaandmist. Autor vaatab justkui kõrvalseisja pilguga nii eestlasi kui ka siia tulnud migrante. Läbi kohtuasjade kirjeldatakse inimeste dramaatilisi saatusi, mille üksik-asjadesse oli pühendatud ka advokaadi rollis olev Simona Pipko. Muidugi avaneb raamatus ka USA suursaadiku Roman Pipko taust, kelle isikus saab järjekordselt kinnitust *American dream* – emigreeruda 1980. aastal stagnatsiooni tippaegsest Eesti NSV-st ja tulla 2025. aastal USA suursaadikuna NATO liikmesriiki Eesti Vabariiki. Samas tuleb nõustuda Simona Pipkoga ka selles, et Nõukogude maffia ja Nõukogude fašism ei ole täna veel maailmast kadunud.